

ČÁST VŠEOBECNÁ

Redaktoři: Plukovník gšt. Jiří Birula a podplukovník gšt. František Pohuněk.

Prof. P. Rjabikov:

Zajatci a studium dokumentů jakožto zpravodajské prameny.

„Vaše předvoje musí každý den zajmouti něco nepřátel, aby měly zprávy; není jiných lepších prostředků.“ (Z rozkazu Napoleona I. 18. II. 1814 gen. Marmontovi.)

Každý velitel, připravující nebo provádějící nějaké rozhodnutí, vždycky se snaží, aby co nejdříve dostal úplné a pravdivé zprávy o nepříteli.

Z rozmanitých zpravodajských pramenů získáváme nejrozličnější zprávy, často si odporující, neúplné a pochybné, vyžadující studia, vzájemného srovnávání a důkladného rozboru, chceme-li sestavit více nebo méně celistvý a věrný obrázek rozložení nepřátelských sil, jejich činnosti, počtu, možností a úmyslů.

Veškeré zprávy o nepřátelských silách můžeme rozdělit na dvě kategorie: 1. na zprávy, poskytující jen všeobecná data o nepříteli v ú b e c s přibližným stanovením jeho sil, jeho rozmístění, pohybů a seskupení; 2. zprávy konkrétní, udávající již i d e n t i t u (totožnost) protivníka, zjištěného v jistém místě a za jistým účelem.

Co nejrychlejší zjištění pravé t o t o ž n o s t i nepřítelů, t. j. jeho organizační příslušnosti, jakož i důležitých podrobností, týkajících se jeho materiálního a morálního stavu, je jednou z nejdůležitějších úloh zpravodajství, která nikdy nepozbude důležitosti, ať se vojenství a technika vyvinou jakkoliv.

Neznalost organizační příslušnosti nepřátelských sil, které stojí proti nám, má téměř vždy za následek, že tyto síly přeceňujeme. Z toho by mohla vzniknouti nerozhodnost anebo zaujatost v rozhodování. Vyšší velitelé a štáby mají obvykle ke zprávám, neurčujícím válečné složení, velkou nedůvěru, ba pochybují o nich, neboť soudí, že zpravodajská služba i naše čelní oddíly zveličují nepřátelské síly.

Uvedu dva příklady. V rusko-japonské válce při velké ofenzivě 2. ruské armády proti levému křídlu Japonců narazila ruská vojska na silně opevněné místo Sandepu; poněvadž se nepodařilo na tomto místě nikoho zajmouti a totožnost nepřítelů nemohla být zjištěna, byl význam Sandepu a velikosti jeho osádky tak zveličen, že celá operace, která začala co nejúspěšněji, měla za následek nezdar...

Druhý příklad: po porážce Němců u Varšavy v roce 1914 nepřátelská armáda rychle ustupuje; zpravodajská služba postupně a zcela správně zjišťuje čím dále, tím větší soustředování nepřátelských sil proti pravému křídlu postupující ruské armády; nedaří se však zajmouti nějakého nepřítelů a získati tak dokumenty z křídelní nepřátelské skupiny; štáb fronty nevěří ohrožení pravého boku, zprávy považuje za přemrštěné; když byla totožnost skupiny na pravém křídle (jež byla přeskupenou armádou Hindenburgovou) zjištěna podle zajatců a dokumentů, změnila

se již situace silně v neprospěch Rusů a ruská armáda byla nucena svést těžkou bitvu u Lodže...

Je zcela jasné, že pouhé pozorování protivníka neznámé totožnosti, zjištění míst jím obsazených anebo neobsazených a přibližné určení seskupení a pohybů nestačí.

Je třeba v každé situaci nejen „pozorovati“, nýbrž i mocí dobývat i zprávy o nepřátelském válečném složení, a to bojem převzvědných oddílů a čelních jednotek i snažit se co nejdříve zajmouti nějakého nepřítele a dostati tak do rukou dokumenty a předměty patřící nepříteli. Bylo-li dřívější jezdecko často bezmocné před opevněnými clonami nepřátelské pěchoty, mohou dnešní smíšené převzvědné oddíly i vyšší jezdecké jednotky, vyzbrojené silnými technickými bojovými prostředky své úkoly zpravodajské dobře splniti.

Vzdušné zpravodajství (letouny a balony), třebaže nabývá stále pevnější půdy, zdokonalující se fotografie, vždycky má jeden nedostatek: jeho zprávy neříkají nic o nepřátelské totožnosti.

Zprávy o organizační příslušnosti nepřítel, získávané agenturou, téměř vždy vzbuzují pochybnosti a potřebují ověření; totéž lze říci o zprávách od místního obyvatelstva.

Zcela určité zprávy o nepřátelském válečném složení lze získati zachycováním a rozluštěním radiotelegrafických rozkazů, telefonním nasloucháním a bojovým průzkumem, skýtajícím zajatce a dokumenty.

Při využívání zpráv ze zachycených radiodepeší a telefonních rozhovorů musíme ovšem vždy počítati s možností, že nás nepřítel chce oklamati zprávami lživými.

Předjeme nyní k zajatcům, neboť ti jsou nejstarším a nejtrvalejším zdrojem zpráv.

I. Výsledky zajatců.

Již sám fakt, že jsme na daném místě a v daný čas zajali příslušníka nějakého nepřátelského oddílu, je velmi důležitý, i kdyby zajatec nic neřekl, neboť tím zjišťujeme totožnost oddílu před námi. Zajmeme-li současně několik nepřátel, a to na různých místech fronty, získáme jistě cennější zprávy, které doplňují náš obraz o nepřátelském válečném složení.

Obratný výsledek zajatce, podepřený studiem jeho dokumentů, dává nám možnost získati velmi mnoho veledůležitých podrobností o složení, výzbroji, morálním stavu a někdy i o záměrech protivníkových.

Předpisy všech moderních armád zdůrazňují důležitost zajatců a dokumentů a zpravodajská literatura živě přetřásá otázku, udávajíc mnoho příkladů o důležitosti zajatců, jakožto pramenů zpravodajských a navrhuje různé metody k nejlepšímu využití zajatců jako zdrojů zpráv.

Účastníci války, zvláště zpravodajští důstojníci, se dobře pamatují, jak vždycky netrpělivě čekali na zajatce, jak byli nervosní, když zajatců dlouho nebylo a jak se radovali nad výpovědmi „dobrých“ zajatců, které rozptýlily temnotu v těch aneb jiných otázkách, týkajících se nepřítel a jeho činnosti. Lze určitě říci, že se zjišťování nepřátelského složení, stále se doplňující, opíralo ve zpravodajských odděleních obou stran hlavně o výpovědi zajatců, nemluvě o případech zdárného využití radiotelegrafie.

Zajatci byli vždy též výborným kontrolním prostředkem pro zprávy o přesunech, pro zprávy agenturní, letecké a j. Nejednou prozradily výpovědi zajatců nepřátelské přípravy k ofenzivě, ba zjistil se z nich správně i přesný okamžik úderu.

Každý zpravodajský důstojník vděčně i s úctou vzpomíná na těžkou a obětovnou práci „výzvědných hlídek“, zajímavějších při nočních podnicích „kontrolní“ příslušníky nepřítele.

Jak veliký význam připisovali zajatcům ve světové válce na příklad Němci, plyne z toho, že k povzbuzení poddůstojníků a vojinů k tomu, aby zajali něco nepřátel a dobrovolně se účastnili výpadů, odměňovali je „železným křížem“, dávali peněžité odměny a poskytovali mimořádné dovolené.

Tak na př. v rozkaze 453. pluku ze dne 26. září 1917 stojí mezi jiným: „Pro vyšší velení je nesmírně důležité zajmouti co nejdříve něco nepřátel. Štáb pluku vyplatí z „fondu vítězství“ za každého zajatce 50 marek.“

Vizme, co praví rozkaz jednoho z bavorských pluků: „Jak je ze zprávy od divise vidět, není nepřátelské rozložení před námi úplně známé a nutno tedy ihned získati zprávy. Každou noc budou vysílány hlídky. Poddůstojníci i vojíní budtež poučeni, že každý, kdo se zúčastní výzvědné hlídky nebo jiného podobného podniku (pro které nutno vybírat co nejvíce dobrovolníků) dostane ihned po vystřídání 14denní dovolenou. Za každého živého zajatce bude vyplacena odměna 25 marek a za každého mrtvého nebo za jeho dokumenty 10 marek. Kromě toho buď každý ujistěn, že za velký čin bude odměněn „železným křížem“ 1. stupně.“

Každého zajatce nutno co nejvíce využít; vyslýchající orgán, mající dostatečné vědomosti o nepřátelské armádě a o její organizaci, projevující takt i obratnost ve výsledku a umějící pochopiti psychologii zajatcovu i působiti na ni, může téměř vždy přimět zajatce, aby mluvil a aby mluvil p r a v d u; bývají ovšem vždy výjimky a vyslýchající narazí někdy na zajatce od oddílů výjimečně dobře vychovaných nebo na osoby silného charakteru, které nechtějí dáti ani nejmenší zprávy; tak na př. příslušníci jedné z japonských divísi téměř vždy hrdě odpovídali: „kdybych řekl cokoli, uškodil bych veliké armádě mikádově“. Japonští důstojníci mlčeli a mlčeli i aktivní němečtí důstojníci; záložní důstojníci obyčejně již hovořili...

Člověk však zůstává vždy člověkem s rozmanitými odstíny rozumu, kultury, názorů, charakteru a psychologie, která zvláště je dotčena tím, že dotčený jedinec upadne do zajetí. I v budoucí válce bude ovšem značné procento zajatců vypovídati...

Ferd. Tuohy v své knize „Les mystères de l'espionnage“ v hlavě „Boj mozků“ zcela správně hodnotí výsledek zajatců jako „psychologický zápas mezi vyslýchajícím a zajatcem“, při čemž zdůrazňuje veliký význam způsobu výsledku i situace, okolí příznivého výsledku.

Pplk. Paquet v své díle: „Etude sur le fonctionnement interne d'un 2a bureau en compagne“ praví toto: zajatec je nejobvyklejší orgán zpravodajství, ale často i nejlepší. Zajatců nutno umět využít... provádět výsledek je často umění... zajatce můžeme přimět k tomu, aby řekl, co chceme vědět.“

K úspěchu při výsledku zajatců je neobyčejně důležité, aby vyslýchající znal jazyk, organizaci armády nepřátelské, její zvláštnosti a její svéráz a znal také dotčenou zemi; jen dost málo vzdělaný zajatec rychle postřehne slabiny vyslýchajícího a obratně využije jeho neinformovanosti k tomu, že dá lživé údaje; takové výsledky bývají ovšem dosti časté u nižších štábů a značně překážejí výsledku u štábů vyšších. Mimoděk vzpomínám na případ, kdy zpravodajský důstojník u štábu armády, jenž dostal telefonicky zprávu o naprosto nepravděpodobných údajích zajatce,

zavolal si zajatce k telefonu a zakřičel: vy lžete — tím jej rychle přivedl k rozumu; zajatec pochopil, že byl přistižen, úplně změnil svou dřívější výpověď, řka, že se v rozčilení zmýlil.

Úspěchu výslechu napomáhá značně, koná-li se ve formě prostého a živého rozhovoru a ne jako nějaký výslech soudní, v němž se hned každé slovo zapisuje do protokolu. Uvedený již Ferd. Tuohy píše, že se v anglických štábech na počátku války konaly výslechy příliš oficielně, „jako u soudu“. „Chladnokrevní zajatci silně využívali těchto suše oficielních výslechů v svůj prospěch“.

O tom, jak se má se zajatci jednati, nelze stanoviti nějakou šablonu, hodící se na všechny případy, a nebylo by to ani dobré. Způsob zacházení ba i způsob výslechu musí záviseti na individualitě vyslýchajícího, t. j. na jeho vzdělání, charakteru, duševním vývoji, národnosti, psychologii atd. Záleží na umění a zkušenosti vyslýchajícího, jak dovede tyto vlastnosti oceniti a jich využiti. Obratný vyslýchající dovede uhodnouti, od koho lze se dovědět pravdu přisností, ba i příkrostit a hrozbou a kdo se stane sdílnějším, zachází-li se s ním laskavě a jemně a využije-li se jeho citové stránky.

Velkým dojmem na většinu zajatců působí, ukáže-li jim vyslýchající, že je velmi dobře informován o jejich armádě.

Anglický předpis přímo praví: „Je dobře, přivedeme-li zajatce na myšlenku, že známe o nepříteli daleko více, než skutečně víme, a dáváme-li některé otázky jenom proto, abychom se přesvědčili, že zajatci mluví pravdu“.

Zpravodajská literatura uvádí mnoho příkladů v tomto smyslu; zvláště silně působí na psychologii vyslýchávaného, jestliže se vyslýchající zmiňuje o různých podrobnostech z dřívějšího života dotčené jednotky, uvádí-li jména různých, i nižších velitelů, zranění, odjezdy na dovolenou atd. atd.

To všechno se získá z dřívějších výslechů, z deníků, dopisů a stále se to obcerstvuje jakožto materiál pro příští výslechy. Má-li zajatec dokumenty, které můžeme předem prostudovati, usnadníme si ovšem značně výslech a omezíme možnost lži na nejmenší míru.

Ovšemže všestranně předem připravené, podrobné a dlouhé výslechy lze provádět jen u vyšších štábů; nižší štáby vyslýchají zajatce jen v zájmu svých jednotek a všímají si hlavně toho, co je důležité pro danou operaci, nezadržují však zbytečně zajatců u sebe a ihned hlásí nahoru, že zajali tolik a tolik nepřátel od toho a toho oddílu na určitém místě. Rozumí se, že veškeré údaje, které se mohou hoditi pro vyšší štáby a kterých může jimi býti využito pro operace, nutno rovněž ihned hlásiti. Dobrý zpravodajský důstojník i u pluku musí umět takové zprávy oceniti.

Pro vyšší štáby, které se již velmi zajímají o hluboký týl nepřátelský, o podrobnosti organizace, o doplňování, o zásobování atd. jsou velmi cenné výslechy zajatců, kteří se nedávno navrátili z dovolené, z kursů a z jiných přidělení, ze zápolních nemocnic, od pochodových útvarů a j.

Podrobné výslechy takových zajatců, které se konávají po způsobu výslechu agentů, poskytují často velmi cenné údaje.

Vedení výslechů usnadňuje se předem sestavenými dotazníky, obsahujícími hlavní otázky pro výslech; nicméně nelze však výslechy vůbec narážeti na jedno kopyto v rámci oněch dotazníků; každý zajatec, jeho příslušnost k té neb oné zbraně a rozsah jeho vědomostí dávají výslechu vždy individuální ráz. Výslechy zajatců od speciálních útvarů vyžadují vždy přítomnosti důstojníka od téže speciální zbraně nebo služby.

Je důležité zajímati nepřátele, vyslýchati je, ale je také velmi důležité dověsti rozumně a ihned v y u ž í t i jejich údajů v měřítku a v rámci úkolů jednotky, u níž byl zajatec vyslechnut.

Přílišné zdržování zajatců, jejich dokumentů a jejich výpovědí u jednotlivých nižších štábů nelze naprosto dopustiti.

Zpravodajská literatura zmiňuje se často i o tom, že válčící strany ve světové válce používaly „tajných“ způsobů, které výborně doplňují oficiální výsledky.

Autoři neprozrazují ovšem podrobnosti těchto metod, jen je jmenují: tajně umístěné naslouchací přístroje v místnostech obývaných zajatci, převlečení zpravodajští důstojníci mezi zajatci, vydávající se za nově přišlé zajatce, vojíni konající úklid a donášející stravu, znající dobře jazyk zajatců a pozorně naslouchající rozhovorům; konečně bývají i případy, kdy příslušníci nepřátelské armády, upadnuvše do zajetí, nabízejí z těch aneb jiných důvodů své služby k agenturní práci mezi zajatci své armády.

Dnešní „válka mozků“ nutí zajatce, aby byli zdrželiví a opatrní nejen při oficiálních výsleších, ale i v ubytovacích místnostech, kde by se zdálo, že jsou mezi svými a že mohou volně hovořiti, vzpomínati, chlubit se svými nesprávnými výpověďmi nebo se vysmívati důstojníkům, kteří je vyslýchali...

Výslech zajatců vyžaduje neobyčejné přesnosti, bystrosti a pozornosti během samých operací, kdy v č a s n é využití údajů zajatců a z jejich dokumentů může mít dokonce i vliv na bojová rozhodnutí. Zvláště důležité je v té době okamžité hlášení o nově se objevivších oddílech, zprávách o zálohách a p. Konečné ocenění zpráv získaných od každého jednotlivého zajatce nebo od skupin zajatců provádí se ovšem ve zpravodajských odděleních, při čemž se přihlíží k předcházejícím výsledkům a ke zprávám z jiných pramenů. Rychlé kontroly správnosti údajů může býti dosaženo některým z výše uvedených „agenturních“ způsobů.

Každá armáda ve válce, snažíc se dovědět se co nejvíce o nepříteli z různých zpravodajských pramenů a také z výslechu zajatců, znesnadňuje zpravodajství nepříteli, činíc opatření, aby zajatci, kteří upadli do rukou nepřátelských, mohli dáti co nejméně zpráv. Toho se dosahuje jak náležitou výchovou již v míru, tak i rozkazy a směrnicemi, vydávanými za války.

Vojenští velitelé, obranná zpravodajská služba a censura musí neustále bojovati s nepřátelským zpravodajstvím, snažiti se o to, aby bylo co nejlépe zajištěno vojenské tajemství na frontě i v týlu. Za příklad takového boje uvedu rozkaz 1. německé armády*) z roku 1916: „Máme nové zprávy, že protivník je neustále a přesně zpravován o rozložení a přemísťování našich vojsk. Víme též, že zprávy získává ani ne tak od vyzvědačů, zanechaných v prostorech námi obsazených, jako spíše z těchto pramenů:

1. z náhlého výslechu zajatců,
2. z požitkových knížek, dopisů, rozkazů, odznaků, nalezených u našich zajatců a mrtvých,
3. z neopatrného užívání našich telefonů v předních liniích,
4. z lehkomyšlnosti, s jakou mnozí naši důstojníci a vojáci oznamují svým rodinám, ba i svým zajatým kamarádům novinky, které by měly býti udrženy v tajnosti.

Četné rozkazy, vydané k potlačení tohoto škodlivého návyku, se buď vůbec neplní nebo se plní jen krátkou dobu.

*) byla na francouzské frontě.

Po té stránce nutno vojska přísně upozorniti a učiniti tato ostrá opatření:

A. Podle příslušných směrnic vpraviti důstojníkům a vojínům, že protivník zařídil na sběrnách zajatců a v zajateckých táborech tajné přístroje, dovolující naslouchati skryté rozhovorům mezi zajatci, z nichž často získává velmi cenné zprávy.

B. Ve všech případech při provádění větších i menších přezvědných operací nutno učiniti všechna opatření, aby důstojníci a vojáci neměli u sebe nic, co by mohlo dáti protivníkovi možnost zjistiti jejich příslušnost k určitým oddílům (odznaky osobní a služební, výložky na oděvu, razítka oděvní a p.) — Lidé účastníci se operací, nesmějí míti u sebe nijakých dopisů nebo dokumentů.

Při přípravě k operacím nutno každému účastníku připomenouti, jak se má chovati, bude-li zajat.

Štáby musí přesně kontrolovati plnění vydaných rozkazů, týkajících se zachování vojenského tajemství.

Žádná organisace obranného zpravodajství, žádná omezení ve styku a v korespondenci i na obsazeném území nepomohou, nebudou-li velitelé a vojska uvědoměle a s největší energií překážeti protivníkovi ve sbírání zpráv o tom, co se děje na naší frontě a za ní.

Vizme ještě směrnice jednoho z bavorských pluků z 5. srpna 1917, které již přímo ukazují, jak se chovati v zajetí:

„Dostanete-li se do zajetí, snažte se tvářiti hloupými, ale upřímnými lidmi, udejte jen to, co nepříteli tak jako tak musí býti známo o vojskách, stojících v prvním sledu, o sousedech a p. Řekněte, že početní stavy rot kolísají mezi 100—200 lidmi, ale že přesné číslo neznáte, že mnozí vojíní jsou na dovolené . . ., že za prvními liniemi je slyšeti silnou střelbu německého dělostřelectva, že však není možné určití polohu dělostřeleckých posic.“

II. Studium dokumentů a předmětů, náležejících nepříteli.

Pro zpravodajskou službu každý dokument a předmět, patřící nepříteli — korespondenční lístek, obálka s adresou, razítko na prádle a j. — jsou „materiálními důkazy“ a mají svou cenu.

Veškerá data z nich získaná jsou většími nebo menšími kaménky mozaiky, z nichž zpravodajská oddělení, společně se zprávami z jiných zdrojů, skládají se soustavně a trpělivě větší celkové obrazy.

Je zcela jasné, že zacházení s „materiálními důkazy“ musí býti rozumné a šetrné u všech velitelů, u všech štábů a vojsk.

I obyčejný voják na hlídce musí chápati, že každý dokument a předmět, nalezený nebo mocí získaný, musí býti ihned odeslán veliteli, neboť i když se zdá nepatrným, může míti někdy velikou cenu.

Schovávají si „na památku“ nepřátelské dokumenty a předměty je skutečným zločinem, který se někdy zbytečně a krvavě mstí na vlastních lidech. Major kanadského sboru J. E. Hahn ve své knize: „The intelligence service within the Canadian corps 1914—1918“ uvádí velmi poučný příklad: mapa s přesným označením postavení těžkých kulometů na okraji města, na které měli Kanaďané útočiti, byla uschována „na památku“ vojínem, který ji našel. Když byl pak raněn, dostal se do nemocnice, kde mu byla mapa odebrána a ihned donesena do štábu. Bylo však již pozdě; útok na město byl již proveden dříve a onoho cenného dokumentu nemohlo již býti využito.

V e š k e r é nepřátelské dokumenty a předměty, které mohou posloužit k určení totožnosti nepřitele, získané průzkumnými a čelními jednotkami, zasílají se služebním postupem vyšším velitelstvím.

Jak oddíl, který dokument získal, tak i štáby jednotlivých velitelských instancí, využijí r y c h l e dokumentu k s v ý m v l a s t n í m účelům, hlásí z něho nahoru všechno, co může mít ihned význam, a odesílají jej k vyššímu štábu.

Všestranné a podrobné studium, zpracování a potřebné rozšíření dokumentů koná se u vyšších štábů; při tom je mezi nimi rozděleno podle obsahu i naléhavosti dokumentů.

Při úspěšných velkých ofenzivách se sbírání dokumentů (u vojska i u civilních úřadů) v pásmech nepřitelem vyklizených již včas musí organisovati, při čemž zvláštní pozornost nutno věnovati místnostem, v kterých přebývala operační, zpravodajská a propagační střediska.

V knize gen. Ronge „Kriegs- und Industrie Spionnage“ je mnoho příkladů organisace takové práce, která byla konána po úspěšných, hlubokých operacích často ještě několik měsíců a poskytla mnoho cenného materiálu pro zpravodajství a pro boj s vyzvědačstvím.

Podle druhu lze dokumenty rozdělit na tyto hlavní kategorie:

1. Radiové rozkazy a radiová hlášení, nabývající veliké ceny, lze-li je rychle rozluštit.

Okamžité rozluštění radiových depeší a příslušné operační jich využití pro d a n o u operaci, která je právě v chodu, je ovšem ideálem zpravodajství.

2. Rozličné dokumenty s l u ž e b n í h o rázu, získávané v bojích, při výpadech, při nepřátelském ústupu a p. K nim můžeme zařaditi: operační rozkazy, hlášení, operační a zpravodajské přehledy, různé taktické směrnice, nařízení pro technická vojska, směrnice a materiál zpravodajský, propagační, dokumenty týkající se organisace a p.

Část těchto dokumentů získává se někdy od agentur.

3. Všeelijaké grafické dokumenty, mapy, schemata, tabulky, diagramy a p.

4. Vojenské průkazy, požitkové knížky a p.

5. Dokumenty a korespondence civilních úřadů s vojenskými, vyhlášky k obyvatelstvu a p.

6. Všeříké dokumenty s o u k r o m é h o rázu: deníky, zápisníky, dopisy a dopisnice, obálky s adresami, zápisky v tobočkách zajatců a mrtvých a pod.

Pominu úplně technickou stránku studia a zpracování dokumentů, jež vyžaduje vždy pevné organisace, systému a nezbytného kádru překladatelů a přejdu k příkladům ze světové války.

Za války dostalo se do rukou dohodových vojsk*) velké množství dokumentů nepřátelských, jak služebního, tak i soukromého rázu.

Štáby dohodových armád, dostavše dokumenty, které by mohly mít společný význam pro všechny spojence, zasílaly je příslušným hlavním stanům buď v originále nebo v opisech úplných anebo částečných; obsah těchto dokumentů již přeložených zasílal se i nižším štábům a podle druhu se někdy široce rozšiřoval i mezi vojska.

V ruské armádě bylo studium a zpracování dokumentů rozděleno mezi štáby armád, front, hlavního stanu a zpravodajské oddělení generálního

*) Může se ovšem týkati i centrálních mocností.

štábu, které zůstalo v Petrohradě. Toto oddělení vydávalo periodické přehledy nepřátelského válečného složení na všech frontách, zvláštní telegrafní přehledy o přesunech a p., tisklo stále i výňatky ze všech důležitých nepřátelských dokumentů, platících pro delší dobu.

Dokumenty naléhavějšího operačního a taktického rázu byly vydávány štáby armád a front. Z velkého množství všeobecnějších německých dokumentů, prošlých rukama zpravodajského oddělení, uvedu jen některé: „Zkušenosti o opevnování posic v poli“ (1915); „Zásady velení v obranném boji v posícní válce“; velmi podrobné „Směrnice pro opevnování posic na ustálené frontě“ s množstvím náčrtů (jeden výtisk „Směrnic“ byl získán na ruské severní frontě), „Služba pěchotních pozorovatelů“; „Směrnice pro samostatné působící kulometry“; spousta pokynů a směrnic vydaných divisemi a armádními sbory, týkající se různých taktických metod, činnosti dělostřelectva, plynových útoků a j.

Velikému zájmu ruského velení se těšily i získané rozkazy, charakterisující činnost ruských vojsk, zvláště týkající se činnosti ruských rozvědek, dělostřelectva, způsobů opevnování posic a p., tyto rozkazy měly zvláštní cenu tím, že doporučovaly německým vojskům příslušná opatření proti ruským, plynoucí ze zvláštností ruských způsobů boje.

Mezi operačními rozkazy, které padly do ruských rukou, uvedu jako zvlášť šťastný případ onen, který měl u sebe v době suvalsko-augustovských pohybových operací v srpnu 1914 německý důstojník, jedoucí na automobilu a padnuvší do ruského zajetí; byl to čerstvý operační rozkaz armádního sboru gen. Morgena.

Z případů, kdy Němci dostali do rukou ruský operační dokument nesmírně důležitý, je zajímavý ten, o němž se zmiňuje gen. Ludendorff ve svých „Meine Kriegserinnerungen“; v říjnu 1914 v době varšavské bitvy u vesnice Grojcy byl zachycen rozkaz, z něhož bylo jasné viděti plán ruského vrchního velení pro další rozhodnou ofenzivu Rusů.

Zdůrazňovati důležitost zachycení operačně taktických rozkazů, byť byly sebe nepatrnější, není jistě třeba; jejich cena je ovšem tím větší, čím jsou čerstvější a čím rychleji se jich využije. Z dokumentů soukromého rázu měly pro zpravodajství spojenců veliký význam německé deníky, které si němečtí vojáci přes všechny zákazy často vedli a měli u sebe i v prvních liniích. Tyto deníky, které většinou byly vedeny velice podrobně, podávaly nejen obraz o vnitřním životě jednotek, o náladě ve vojsku atd., ale dávaly často i velmi cenné údaje operačního rázu a o válečném složení nepřátelském.

Z velkého množství deníků, které prošly rukama autorovými, uvedu jen některé výňatky, charakteristické pro deníky vůbec. Jeden sapérský důstojník píše v zimě 1915: „4. divise podřizuje se veliteli XVII. sboru; štáb 7. brigády a 14. i 149. pluku jsou ve vesnici Ziombkij; u této vesnice jsou úkryty pro zálohy; na západ od Bolimova stojí dva 30-5 cm rakouské mozdíře. Zamýšlela se několikrát zteč ruských posic, konaly se porady, ale pak byl útok odložen“.

O náladě ve vojsku bylo možno souditi z těchto řádků deníku: „Jsme již všichni unaveni válkou; naše nejlepší a nejčastější sny jsou o míru. Mírové vyjednávání bylo by pro všechny vysvobozením z válečných běd. Ale ať pohlédneš kamkoliv, všude je temno a není východiska. Ve Francii, jak se zdá, zůstalo všechno v té situaci, jako před měsícem, když jsme odtamtud odjížděli. Rusové kladou houževnatý odpor.“

Uvedu zde ještě výňatek z deníku, nalezeného v lednu 1915 u padlého vojína 226. zál. pluku (na téže frontě na západ od Varšavy): „49. záložní divise byla 29. prosince přesunuta ze Skierniewic do prostoru Bolimova, kde byla zálohou armády.“

Tento velmi důležitý, čistě operační údaj, byl zvláště cenný, protože ruské zpravodajství mělo již mnoho zpráv o očekávaném velkém úderu*) a naléhavým úkolem zpravodajství bylo zjistiti směr úderu.

Nutno dodat, že agentura (ze zpráv dvoustranných agentů — kterých se neuchrání žádné zpravodajství) usilovně obracela pozornost na Skierniewice, odvracejíc ji od Bolimova.

Rovněž v lednu 1915 na téže frontě byl u zajatého poručíka 21. záložního pluku (I. zál. sboru) nalezen deník, udávající dopodrobna pohyby sboru od Loviče do jeho posledních posic; deník mluvil i o sousedních jednotkách. Byl veden velmi přesně po dnech. Zde jsou některé výňatky:

„22. prosince: měníme posici, neboť jsme silně utrpěli... den přináší mnoho novinek, částečně nepříznivých. Jeden granát dopadl do chaty, v níž byl výbuchem pobit celý štáb 18. pluku. Potom došla zpráva, že prý Itálie vyhlásila válku Rakousku. To je pěkný dárek k vánocům. Náhlada poklesla, neboť nikdo takového svinstva od Itálie neočekával. Rusové vždy strílejí ze svých zákopů po celou noc; patrně to mají nařízeno.“

U 30. prosince stojí: „Ve 4 hod. ráno vystřídala nás rota XXV. zál. sboru. Šli jsme přes Boroviny na Vulka Lasecka. Tam nás představili veliteli sboru generálu von Morgen. Pozval vojáky, kteří se nejvíce vyznamenali, k sobě a děkoval jim. Proslovil k nám všem procítěnou řeč. Tato laskavost zdála se nám podezřelou — jistě nás očekávají těžké dny. Tak se také skutečně ukázalo: bylo nám rozkázáno útočiti na ruské posice. Šli jsme do ubytování, kde stálo již naše dělostřelectvo. Bylo to něco úžasného. Celý sbor je v té maličké vesnici.“

Ze 4. ledna: „Stůj co stůj měli jsme vzít Mogely; dopředu šly 61. zál. pluk a některé rot 21. pluku. Hrozné ztráty!“

Deník ovšem velice usnadnil výslech zajatého poručíka, který se již nemohl odvolávati na nevědomost nebo dávati lživé zprávy.

Údaje takových deníků značně usnadňovaly i výslech pozdějších zajatců, neboť dávaly bohaté podrobnosti o životě armády, umožnily vyslychajícím imponovati zajatcům svými vědomostmi.

Celé období stabilisace ruských armád na bzuro-ravských posicích bylo charakterisováno dostatečnou přesnou znalostí nepřátelského válečného složení, zjišťovaného hlavně pomocí zajatců a z dokumentů. Zajímavé je srovnání úhrnné zprávy fronty z 21. prosince 1914, která téměř úplně souhlasila se skutečnou situací německých vojsk, uvedenou v knize Herm. Stegemanna „Geschichte des Krieges“. Nezůstala nezpozorovanou ani příprava k úderu v prostoru Bolimova, rovněž ohlášeného zajatci.

Soukromé dopisy, jak z dané fronty (zvláště čerstvé, napsané, ale neodeslané a nalezené u zajatců a padlých), tak i dopisy od kamarádů z jiných front nebo ze zápolí, poskytovaly rovněž velmi mnoho zpráv nejrozumnějšího druhu. Uvedu jen nejcharakterističtější příklady a výňatky.

Údaje o přesunech: Jeden voják píše 19/X 1915 druhému: „Kéž by se válka co nejdříve skončila... Celý IX. sbor má býti převezen do Srbska...“

*) Byl skutečně zahájen 31. ledna roku 1915.

Poddůstojníková žena píše brzy poté svému muži: „IX. sbor odjíždí na srbskou frontu.“

O nových odvodech. Dcera píše otci domobranci v říjnu 1915 na severní ruskou frontu: „Můj Karel je stále ještě v Kovnu, doufám, že se mu podaří zůstat tam co nejdéle. Jeho bratr Walter byl přidělen k pionýrům, ačkoli byl předtím uznán ke službě neschopným. Teď se to patrně nepovažuje za překážku.“

„Starší syn rodiny W..., který má jen jedno oko, byl odveden k pěchotě. Teď berou každého. Snad bude jednou konec!“

Dopis ze srpna 1915: „Mohu Ti sdělit, že ročník 96 byl odveden a 97. ročník bude odváděn co nejdříve.“

Z dopisu důstojníka ze severní ruské fronty z listopadu 1915: „Naši vojáci nejsou již ani zdaleka tím, čím byli dříve. Přicházející posily se skládají výhradně ze záložníků od 35 do 38 let.“

Dojmy z ruských operací. Dopis z října 1915 ze severní ruské fronty: „Prožili jsme těžké dny. Rusové se statečně bijí jako nikdy předtím. Mají zde velmi mnoho dělostřelectva, které na nás střílí každý den tak usilovně, že nelze vystrčiti hlavu ze zákopů. Jsme rádi, když nastane tma. Mají ještě mnoho vojska, které je hotovo klidně přijmouti bodákový útok. Dosud jsme nemohli pochovat mrtvé po posledním boji, neboť nikdo se neodvažuje vyjít ze zákopů. Co strachu vystojíš, jdeš-li večer pro jídlo. Kéž by se to všechno co nejrychleji skončilo. To je mým jediným přáním. Ale v novinách se ještě nic nepíše o míru!“

Dopisy zachycené v roce 1917 na francouzské frontě svědčily o zhoršení nálady a o jistém úpadku bojové způsobilosti německých vojsk. Podávám několik výňatků z dopisů: Vojn 140. pluku od Remeše dne 16. září 1917 psal: „Zde na této posici zběhlo nám mnoho vojáků...“

Z dopisu vojína 27. děl. pluku z 28. září 1917: „V tomto čase stojíme u Verdunu proti kotě 344. Minulou neděli jsme útočili a obsadili onu kotu, ale pak jsme ji musili opustit, poněvadž se naše pěchota na levém křídle neudržela a ustoupila. Měli jsme použítí otravných plynů, ale to se nepodařilo vyplnit, protože se nazíří po onom dni podařilo Francouzům šťastnou dělovou palbou vyhodit do povětří naše skladiště střeliva a plynových pum; nikdo nebyl raněn, ale bohužel šest našich vojáků bylo otráveno... Francouzi velmi obratně užívají bojových plynů, zamořují jimi celé nepřátelské pásmo; nemůžeš si představit, jak zhoubný mají účinek.“

A zde dopis z Flander z 1. října 1917: „O těchto hrůzách píše Ti naposled; nemůžeš si představit, čemu se to všemu podobá... feldwebel se zbláznil. Bůh ví, podaří-li se nám vůbec dostat se odtud. V minulém roce jsem byl u Verdunu. Tam to bylo také špatné, ale zde je to tisíckrát horší... nemáme vůbec úkrytů. Zde musíme ležet na holém poli, očekávajíce smrt od úžasné dělové palby. Bude-li to takhle pokračovat a my budeme muset zítra jít do první linie, předpokládám, že to nevydržím, onemocním a již nikdy se sem nevrátím.“

Jak soukromé dopisy, tak i deníky poskytují zpravodajství mnoho cenného, ale ovšem jen tehdy, že se studují důkladně a soustavně, náležitě kriticky, že se odděluje důležité od málo důležitého nebo nehodnověrného, napsaného buď v návalu chvostounství nebo naopak pod vlivem únavy a zoufalství.

Zbývá ještě zmínit se krátce o stálé povinnosti zpravodajství organizovat prohlídky těl padlých a předmětů, které zůstaly mezi nepřátelskými posicemi.

Tuto práci charakterisuje Thomas M. Jonson v své knize „Dunkle Wege Amerikas im Weltkrieg“ (z r. 1930, něm. překlad), popisující práci amerického expedičního sboru, takto: „Byl ještě úžasnější prostředek k získávání zpráv o nepříteli. Bylo to na př. zkoumání výstroje a různých odznaků padlých Němců. Každou noc hlídka šíleně odvážných mužů pátrala po potřebných datech mezi zákopy na předmětech, často zkropených krví našich i Němců.“

Z osobních vzpomínek uvedu případ, podobající se anekdotě, ukazující, že i láhev, plovoucí po řece, může zpravodajci posloužiti k identifikaci nepřátelského válečného složení. Na burské frontě (na západ od Varšavy) v roce 1915 vylovili ruští vojáci z řeky, oddělující obě posice, zapečetěnou láhev, v které byl dopis „domů“ několika německých vojáků, kteří se podepsali jmény, udali oddíl, místo a datum odeslání. Zajisté, že nuda zákopového života dala jim podnět k této zábavě, tím spíše, že se po Visle láhev skutečně mohla dostat do Německa. Identifikace získaná tímto neobyčejným způsobem byla, jak se ukázalo, úplně správná.

Závěr.

Výsledky zajatců a studium dokumentů a předmětů protivníkových byly, jsou a budou jedním z nejdůležitějších pramenů zpravodajských.

Důležitost soustavného zájmu (třebas i bojem) nepřátel a nabývání dokumentů a šetrné zacházení s „papíry“ vzatými nepříteli nebo u něho nalezenými musí býti všípena nejen štábům, ale i vojsku.

Technika výsledku zajatců a studium i zpracování dokumentů vyžadují velké pozornosti, průpravy a výcviku. Zprávy od zajatců a z dokumentů přinesou největší užitek zpravodajství a operačnímu velení jenom tehdy, bude-li se jich rychle a v závislosti od dané operace využívat i každým velitelským stupněm, kterým procházejí, podle okruhu jeho působnosti a jeho úkolů.

Rudolf Urbánek:

K činnosti

„Kruhu pro studium československých dějin vojenských“.

(Proneseno při ustavující schůzi „Kruhu“ dne 26. listopadu 1931.)

Mám-li při ustavení „Kruhu pro studium českoslov. dějin vojenských“ několika poznámkami naskizzovati, jak si pro nejbližší dobu představuji jeho činnost, musím vyjít z toho, co „Kruh“ převzal z hlavních úkolů Vědeckého ústavu vojenského (VÚV.). Víme z jeho poslední výroční zprávy, že i pan prezident republiky, shoduje se zajisté v tom i s veřejným míněním, vyslovil příležitostně přání, aby VÚV. vydal syntetické vyličení české historie vojenské. Pan prezident se tím dotkl věci, která již před tím byla předním článkem pracovního programu VÚV. A u našeho „Kruhu“ přirozeně, jakmile se počalo mluvit o jeho zřízení, musilo se toto „pium desiderium“ státi hlavní směrnicí. Bohužel však zatím a na delší ještě dobu i pro budoucnost může jíti jen o směrnicí, která určuje naše snahy i cesty, ale jejíž konkrétní cíl ještě nadlouho zůstane nedostížen. Je to v nutné souvislosti se stavem dosavadního badání v naší